

การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา Parental and Community Engagement in Enhancing Educational Quality

สุภาพร อุ่นเจริญ, วิษณุรักษ์ ศักดิ์คำดวง, จิราภรณ์ ผันสว่าง
โรงเรียนบ้านขอนแก่น (นิคมราษฎร์ศรัทธาการ), โรงเรียนเทศบาลหนองหญ้าม้า (โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด),
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด
Supaporn Unjarern, Wissanuruk Sakkamduang, Jiraporn Phansawang
Ban Khon Kaen (Nikomrat Sattakarn) School, Nongyama School,
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus
Email: kuansuwans@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิด บทบาท และแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับประสิทธิภาพของสถานศึกษาและการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างยั่งยืน ดำเนินการศึกษาผ่านการวิจัยเอกสาร (Documentary Analysis) เพื่อสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และนโยบายทางการศึกษาทั้งในระดับชาติและนานาชาติ

ผลการศึกษาพบประเด็นสำคัญ 3 ประเด็น ดังนี้ 1) การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษา การมีส่วนร่วมในด้านการวางแผน การบริหารจัดการ และการตรวจสอบ ช่วยให้การดำเนินงานของโรงเรียนมีความโปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง 2) การเสริมสร้างผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนความร่วมมือที่ใกล้ชิดระหว่างบ้านและโรงเรียนส่งผลโดยตรงต่อการสนับสนุนการเรียนรู้ พฤติกรรม และทัศนคติที่ดีของผู้เรียน นำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพ 3) การสร้างเครือข่ายภาคีทางการศึกษาที่ยั่งยืน การสื่อสารสองทางและการสร้างวัฒนธรรมแห่งความร่วมมือช่วยลดช่องว่างระหว่างสถาบัน สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันและทำให้ชุมชนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต บทความนี้จึงเสนอแนะให้สถานศึกษาจัดตั้งกลไกเชิงรุกในการสื่อสารและสร้างเครือข่ายภาคีที่เข้มแข็ง เพื่อให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพในฐานะหุ้นส่วนทางการศึกษา

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน; คุณภาพการศึกษา; การบริหารสถานศึกษา;
ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

Abstract

This article examines the conceptual frameworks, roles, and strategies for fostering parental and community involvement in educational quality enhancement. Such engagement serves as a vital mechanism for elevating institutional efficiency and ensuring sustainable student learning. Utilizing documentary analysis, the study synthesizes national and international educational theories, concepts, and policies.

The analysis highlights three key findings: 1. Enhancement of School Management Efficiency: Active participation in planning and administration promotes organizational

transparency and ensures that school management aligns precisely with local community needs. 2. Improvement of Student Achievement: Close collaboration between home and school directly supports student learning, reinforces positive behaviors, and elevates academic performance. 3. Establishment of Sustainable Educational Networks: Two-way communication and a culture of participation foster a sense of ownership, transforming the community into a dynamic and integrated learning environment. The article recommends that educational institutions implement proactive communication mechanisms and cultivate robust partnership networks to empower all stakeholders as essential partners in the holistic development of learners.

Keywords: Parental and Community Involvement; Educational Quality; School Administration, Academic Achievement

บทนำ

ในยุคโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระบบการศึกษา สถานการณ์ของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาถือเป็นความท้าทายที่สำคัญของชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทและชุมชนท้องถิ่นซึ่งมักเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากร ครู และโครงสร้างพื้นฐาน กลไกหนึ่งที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลว่าสามารถยกระดับประสิทธิภาพของสถานศึกษาได้อย่างยั่งยืนคือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนและความเข้มแข็งของระบบโรงเรียน

งานวิจัยล่าสุดในสหรัฐอเมริกาและยุโรปชี้ให้เห็นว่า “Family Engagement” หรือความร่วมมือระหว่างครอบครัว โรงเรียน และชุมชน มีความสัมพันธ์เชิงบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญ การมีส่วนร่วมในลักษณะการสื่อสารสองทาง การจัดกิจกรรมที่ผู้ปกครองมีบทบาทเชิงรุก และการสร้างพันธมิตรกับชุมชน เป็นปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้และลดช่องว่างทางการศึกษา (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning [CASEL], 2023) นอกจากนี้ การทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบ ยังพบว่าการให้ข้อมูลที่ชัดเจนแก่ครอบครัว และการสร้างโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนในการตัดสินใจ ช่วยเสริมสร้าง “ความรู้สึกเป็นเจ้าของ” (Sense of Ownership) ต่อการจัดการศึกษา ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่มั่นคง (Koivuhovi et al., 2025)

สำหรับบริบทของประเทศไทย ความท้าทายด้านคุณภาพการศึกษายังคงเป็นประเด็นวิกฤตที่ต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน เห็นได้ชัดจากผลการทดสอบโปรแกรมประเมินสมรรถนะนักเรียนมาตรฐานสากล (PISA) ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ซึ่งพบว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนไทยในด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการอ่านมีแนวโน้มลดลงและยังคงต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศกลุ่ม OECD อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาระหว่างโรงเรียนในเมืองและชนบทมักถูกซ้ำเติมด้วยข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของผู้ปกครอง แม้ว่านโยบายภาครัฐจะพยายามส่งเสริมการมีส่วนร่วมผ่านคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ในทางปฏิบัติมักพบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนไทยยังติดกับดักในลักษณะ “การมีส่วนร่วมตามระเบียบ” หรือเน้นเพียงการสนับสนุนปัจจัยด้านงบประมาณและแรงงานในพิธีกรรมต่าง ๆ มากกว่าการมีส่วนร่วมเชิงวิชาการหรือการร่วมกำหนดทิศทางการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น

แม้จะมีงานวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการศึกษาเป็นจำนวนมาก แต่พบว่า ช่องว่างขององค์ความรู้ (Research Gap) ในปัจจุบันคือ การขาดการสังเคราะห์บทบาทของผู้ปกครองและชุมชนที่จำเพาะเจาะจงต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในบริบทศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องเผชิญกับความหลากหลายทางสังคมและเทคโนโลยีดิจิทัล อีกทั้งแนวทางการปฏิบัติส่วนใหญ่ยังขาดความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีสากลกับบริบททางวัฒนธรรมของไทยอย่างเป็นรูปธรรม

ด้วยเหตุนี้ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษา 2) ศึกษาบทบาทเชิงรุกของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ และ 3) เสนอแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อเป็นกลไกในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและสร้างเครือข่ายภาคีทางการศึกษาที่เข้มแข็ง

แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

การทำความเข้าใจพื้นฐานของการมีส่วนร่วมจำเป็นต้องพิจารณาผ่านมิติด้านนิยาม ทฤษฎีที่รองรับ และรูปแบบการปฏิบัติที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม ดังนี้

1. ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการศึกษา

การมีส่วนร่วมทางการศึกษา (Educational Engagement) หมายถึง กระบวนการเชิงกลไกที่เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง ครอบครัว ชุมชน และภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทเชิงรุกในการร่วมจัดการศึกษา การสนับสนุนทรัพยากร และการติดตามประเมินผล เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม (UNESCO, 2023) โดยแก่นแท้ของแนวคิดนี้คือ “การบริหารแบบมีส่วนร่วม” ที่มุ่งกระจายอำนาจการตัดสินใจจากสถานศึกษาไปสู่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อสร้างความโปร่งใสและประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (OECD, 2022)

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง: พลวัตระหว่างผู้เรียนและสภาพแวดล้อม

รากฐานสำคัญของการมีส่วนร่วมมาจาก ทฤษฎีระบบนิเวศทางการศึกษาของ Bronfenbrenner (2020) ซึ่งอธิบายว่าพัฒนาการของผู้เรียนไม่ได้เกิดขึ้นโดยลำพัง แต่เป็นผลผลิตจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ระบบจุลภาค” เช่น บ้านและโรงเรียน การสร้างความสัมพันธ์แบบ “หุ้นส่วนทางการเรียนรู้” จึงมีใช้เพียงทางเลือก แต่เป็นความจำเป็นในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เกื้อหนุนต่อการเติบโตของผู้เรียนในทุกมิติ (UNICEF, 2022)

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมทางการศึกษา: จากการสนับสนุนสู่การร่วมตัดสินใจ

Epstein (2021) ได้วางกรอบแนวคิดหกด้าน (Six Types of Involvement) ที่เป็นมาตรฐานสากล ได้แก่ (1) การอบรมเลี้ยงดู (2) การสื่อสาร (3) การอาสาช่วยงาน (4) การเรียนรู้ที่บ้าน (5) การตัดสินใจร่วม และ (6) การร่วมมือกับชุมชน

การวิเคราะห์เชิงแนวคิด: แนวคิดของ Epstein สะท้อนให้เห็นจุดเปลี่ยนสำคัญว่า การมีส่วนร่วมทางการศึกษาที่มีคุณภาพมิได้จำกัดอยู่เพียง “การสนับสนุนเชิงทรัพยากร” เช่น การบริจาคเงินหรือแรงงาน ซึ่งเป็นเพียงการมีส่วนร่วมในระดับพื้นฐาน แต่หัวใจสำคัญคือการขยับไปสู่ “การมีส่วนร่วมเชิงหน้าที่และวิชาการ” โดยเฉพาะในด้านการร่วมตัดสินใจและการเรียนรู้ที่บ้าน ซึ่งเป็นการเปลี่ยนบทบาทของผู้ปกครองจาก “ผู้รับบริการ” มาเป็น “หุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์” ที่มีผลต่อความสำเร็จของผู้เรียนอย่างมีนัยสำคัญ

4. การมีส่วนร่วมในบริบทประเทศไทย: การบูรณาการทฤษฎีสู่แนวปฏิบัติ

ในประเทศไทย หลักการมีส่วนร่วมถูกยกระดับให้เป็นกฎหมายผ่าน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2565) ซึ่งให้สิทธิและหน้าที่แก่ครอบครัวและชุมชนในการร่วมจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) เมื่อเชื่อมโยงทฤษฎีสากลเข้ากับสภาพสังคมไทย สามารถวิเคราะห์ความสอดคล้องได้ดังนี้:

การปรับตัวตามระบบนิเวศท้องถิ่น ในโรงเรียนขนาดเล็กพื้นที่ชนบท การมีส่วนร่วมของชุมชนตามทีนอมล แก้วพรม (2564) ศึกษาไว้ พบว่าชุมชนทำหน้าที่เป็น “ระบบสนับสนุนชีวิต” ให้กับโรงเรียน ผ่านการร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ทำให้โรงเรียนดำรงอยู่ได้ท่ามกลางวิกฤตจำนวนนักเรียนลดลง

การสื่อสารในยุคดิจิทัล สอดคล้องกับกรอบของ Epstein ในด้านการสื่อสาร พบว่าการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในปัจจุบันช่วยลดกำแพงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูล (ธนิศา นาคแสง, 2566) การมีกลุ่มสื่อสารออนไลน์ช่วยให้การปฏิสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนมีความเป็นปัจจุบัน เสริมสร้างความไว้วางใจ (Trust) ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทฤษฎีระบบนิเวศเน้นย้ำว่าเป็นหัวใจของการเชื่อมโยงระหว่างบ้านและสถานศึกษา

นโยบายเชิงโครงสร้าง แนวคิด “โรงเรียนคุณภาพของชุมชน” (สพฐ., 2566) เป็นความพยายามเชิงโครงสร้างที่จะสร้าง “การร่วมมือกับชุมชน” โดยมุ่งหวังให้เกิดการระดมทรัพยากรและการดูแลกลุ่มเปราะบาง ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการสร้างภาคีเครือข่ายมาใช้ในการแก้ปัญหาคความเหลื่อมล้ำในระดับพื้นที่

กล่าวโดยสรุป แนวคิดการมีส่วนร่วมทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21 คือการสร้าง “พันธมิตรทางการเรียนรู้” ที่ก้าวข้ามการเป็นเพียงผู้สนับสนุนภายนอก แต่เป็นการหลอมรวมบทบาทของบ้าน โรงเรียน และชุมชนให้เป็นระบบนิเวศเดียวกัน โดยอาศัยความไว้วางใจและการสื่อสารสองทางเป็นกลไกขับเคลื่อน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างแท้จริง

บทบาทของผู้ปกครองในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ผู้ปกครองถือเป็นภาคีสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดผู้เรียนที่สุดและมีอิทธิพลโดยตรงต่อพฤติกรรม ทักษะคิด และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของบุตรหลาน การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในปัจจุบันจึงเน้นบทบาทเชิงรุกในลักษณะ “หุ้นส่วนทางการศึกษา” ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็น 4 ด้านหลัก ดังนี้

1. ด้านการสนับสนุนการเรียนรู้ในบ้าน (Supporting Learning at Home)

บทบาทนี้เน้นการสร้างแรงจูงใจและบรรยากาศการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน (Bronfenbrenner, 2020) ซึ่งครอบคลุมถึงการกำกับดูแลการเรียนรู้ การส่งเสริมสุขภาวะจิตสังคม และการจัดกิจกรรมเรียนรู้ร่วมกันภายในครอบครัว โดยเฉพาะในช่วงวิกฤต เช่น การแพร่ระบาดของ COVID-19 ที่ผ่านมา ผู้ปกครองได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้แบบทางไกลร่วมกับโรงเรียน (UNICEF, 2022) การสนับสนุนในด้านนี้ส่งผลโดยตรงต่อแรงจูงใจภายในและความสำเร็จทางการศึกษาของนักเรียน (Anderson & Minke, 2020)

2. ด้านการสื่อสารกับโรงเรียน (Communication with the School)

การสื่อสารสองทางระหว่างบ้านและโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดช่องว่างทางการศึกษา (Epstein, 2021) ในบริบทประเทศไทย รูปแบบการมีส่วนร่วมผ่านสื่อดิจิทัล เช่น กลุ่ม Line หรือ Facebook ของโรงเรียน กลายเป็นกลไกหลักที่ช่วยให้ผู้ปกครองเข้าถึงข้อมูลการเรียนรู้และพฤติกรรมของบุตรหลานได้อย่างรวดเร็ว (ธนิตา นาคแสง, 2566) ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันแก้ไขปัญหาของผู้เรียนได้อย่างทันท่วงที

3. ด้านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมโรงเรียน (Participation in School Activities)

เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีบทบาทในกิจกรรมต่างๆ ของสถานศึกษา เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้ (Narumon, 2021) ในประเทศไทยบทบาทนี้ปรากฏชัดเจนผ่านการรวมกลุ่มในลักษณะต่างๆ ได้แก่

เครือข่ายผู้ปกครองการรวมกลุ่มประสานงานในระดับห้องเรียนหรือสายชั้นเพื่อสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้

ชมรมผู้ปกครอง/สมาคมผู้ปกครองและครู: การจัดกิจกรรมอาสาสมัคร การสนับสนุนทรัพยากร และการร่วมจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนในวาระสำคัญ การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ช่วยให้โรงเรียนสามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนได้หลากหลายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Avvisati et al., 2021)

4. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทางการศึกษา (Decision-making in Education)

ถือเป็นบทบาทในเชิงนโยบายและการบริหารจัดการที่ช่วยสร้างความรับผิดชอบร่วม (OECD, 2022) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2565) และนโยบายโรงเรียนคุณภาพของชุมชนของ สพฐ. (2566) ได้ส่งเสริมให้ผู้ปกครองเข้ามามีบทบาทสำคัญผ่านคณะกรรมการสถานศึกษา ผู้แทนผู้ปกครองมีอำนาจหน้าที่ในการร่วมวางแผน ตัดสินใจ ให้ความเห็นชอบหลักสูตรสถานศึกษา และติดตามประเมินผลการจัดการศึกษา บทบาทนี้ช่วยให้การบริหารจัดการสถานศึกษามีความโปร่งใส สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น และนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป บทบาทของผู้ปกครองทั้ง 4 ด้าน ตั้งแต่ระดับครอบครัวไปจนถึงการบริหารจัดการระดับนโยบาย ล้วนเป็นฟันเฟืองสำคัญที่ช่วยประสานความร่วมมือกับครูและโรงเรียน การเสริมสร้างความเข้มแข็งผ่านเครือข่ายผู้ปกครองและคณะกรรมการสถานศึกษา จะเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยยกระดับคุณภาพผู้เรียนและภาพรวมของการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง

บทบาทของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ชุมชนเปรียบเสมือนแหล่งทรัพยากรทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญาที่มีพลวัตสูง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนสถานศึกษาจากระบบปิดให้กลายเป็น “ห้องเรียนแห่งชีวิต” ที่สอดคล้องกับโลกแห่งความเป็นจริง การมีส่วนร่วมของชุมชนตามทฤษฎีระบบนิเวศ (Bronfenbrenner, 2020) จึงมิใช่เพียงการสนับสนุนปัจจัยภายนอก แต่เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวกที่ส่งผลต่อการเติบโตของผู้เรียนอย่างยั่งยืน โดยบทบาทของชุมชนสามารถวิเคราะห์ผ่านการทำงานขององค์ประกอบต่าง ๆ ในท้องถิ่น ดังนี้

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาในระดับพื้นที่คือ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) หรือเทศบาล ซึ่งทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนงบประมาณ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และการจัดสรรทรัพยากรที่จำเป็น เช่น โครงการ

อาหารกลางวัน หรือทุนการศึกษาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ขณะเดียวกัน วัดและสถาบันทางศาสนา ยังคงเป็น ศูนย์กลางในการจัดเกลาจริยธรรมและเป็นพื้นที่เรียนรู้ทางจิตวิญญาณที่ช่วยสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ให้แก่ผู้เรียน นอกจากนี้ ภาคเอกชนและผู้ประกอบการในพื้นที่ ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนองค์ ความรู้สมัยใหม่ เทคโนโลยี และโอกาสในการฝึกทักษะอาชีพ ซึ่งทำงานสอดประสานกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน ที่ถ่ายทอดทักษะชีวิตและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในการจัดการศึกษา

รูปแบบการมีส่วนร่วมเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในทางปฏิบัติ การมีส่วนร่วมของชุมชนปรากฏให้ เห็นในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะ การร่วมพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ที่นำบริบทของชุมชนมาเป็นเนื้อหาการ เรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของท้องถิ่นและสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริง อีกรูปแบบหนึ่งที่สำคัญคือ การจัด แหล่งเรียนรู้ในชุมชน เช่น พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น แปลงเกษตรสาธิต หรือวิสาหกิจชุมชน ซึ่งเปลี่ยนพื้นที่รอบ โรงเรียนให้เป็นห้องปฏิบัติการทางสังคม นอกจากนี้ ชุมชนยังมีบทบาทในการสร้างระบบความปลอดภัยและ สวัสดิภาพให้แก่ผู้เรียน ผ่านการเฝ้าระวังปัญหายาเสพติดและการดูแลกลุ่มเด็กเปราะบางร่วมกับสถานศึกษา (UNICEF, 2022) การมีส่วนร่วมเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Epstein (2021) และ OECD (2022) ที่เสนอ แนวทาง “Whole-Community Approach” โดยมองว่าโรงเรียนไม่สามารถพัฒนาคุณภาพได้โดยลำพัง แต่ ต้องอาศัยการสื่อสารและความโปร่งใสในการดำเนินงาน (Avvisati et al., 2021) ซึ่งจะช่วยสร้าง ความรู้สึก เป็นเจ้าของให้เกิดขึ้นในหมู่สมาชิกชุมชน ในบริบทประเทศไทย นโยบาย “โรงเรียนคุณภาพของชุมชน” ของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2566) ได้ย้าชัดถึงบทบาทของชุมชนผ่านคณะกรรมการ สถานศึกษาและการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง ซึ่งงานวิจัยของ นฤมล แก้วพรม (2564) และ ธนิตา นาคแสง (2566) ยืนยันว่า แม้ในโรงเรียนที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ แต่หากชุมชนมีความเข้มแข็งและใช้เทคโนโลยี สารสนเทศในการติดตามข่าวสารและร่วมออกแบบโครงการพัฒนาผู้เรียน จะช่วยให้โรงเรียนสามารถก้าวข้าม อุปสรรคและยกระดับคุณภาพผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป บทบาทของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาคือการหลอมรวมทรัพยากรจาก องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด ภาคเอกชน และภูมิปัญญาให้กลายเป็นหนึ่งเดียวกับระบบการศึกษา การสร้าง พันธมิตรเพื่อการศึกษาตามแนวทางของ UNESCO (2023) ที่บูรณาการความร่วมมือของทุกภาคส่วน จะช่วย ให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ที่ลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโอกาสทางการศึกษาตลอดชีวิตได้อย่าง แท้จริง

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา

การขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องก้าวข้ามขอบเขตของห้องเรียนสู่การ สร้างระบบนิเวศแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน (Bronfenbrenner, 2020) เพื่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงประจักษ์ บทความนี้ จึงเสนอแนวทางปฏิบัติ 5 ประการหลัก ดังนี้:

1. การพัฒนาระบบการสื่อสารสองทาง (Developing Two-way Communication)

หัวใจสำคัญคือการสร้างช่องทางที่เปิดกว้าง โปร่งใส และสม่ำเสมอ โดยเน้นการสื่อสารที่เน้นการรับ ฟัง (Active Listening) และการแลกเปลี่ยนข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพัฒนาการของผู้เรียน การสื่อสารที่มี ประสิทธิภาพจะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างครูและครอบครัว (Anderson & Minke, 2020) นำไปสู่บรรยากาศแห่งความไว้วางใจที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้

2. การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปกครองและผู้นำชุมชน (Capacity Building)

สถานศึกษาควรจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาทักษะการเป็นหุ้นส่วนการเรียนรู้ให้แก่ผู้ปกครอง (Avvisati et al., 2021) การเสริมสร้างศักยภาพนี้จะช่วยให้ผู้ปกครองมีความมั่นใจในการเข้ามามีส่วนร่วม และสามารถดูแลสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลานที่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือภาคีเครือข่าย (Establishing Collaborative Networks)

การเชื่อมโยงสถานศึกษากับหน่วยงานภายนอก ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรศาสนา และภาคเอกชน (OECD, 2022) ผ่านโครงการเชิงรุก เช่น “โรงเรียนคุณภาพของชุมชน” จะช่วยให้เกิดการระดมทรัพยากรและองค์ความรู้ที่หลากหลายมาใช้ในการพัฒนาโรงเรียน ทำให้สถานศึกษาไม่ได้อยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่เป็นส่วนหนึ่งขององคาพยพในสังคม

4. การสนับสนุนบทบาทชุมชนในการจัดการศึกษา (Supporting Community Roles)

มุ่งเน้นการใช้แนวทาง “Whole-School and Whole-Community Approach” โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอน (UNICEF, 2022) ตั้งแต่การร่วมวางแผน การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ไปจนถึงการประเมินผลผ่านกลไกคณะกรรมการสถานศึกษา การมอบบทบาทสำคัญนี้จะสร้าง “ความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ” และความรับผิดชอบต่อคุณภาพการศึกษาในระยะยาว

5. การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการมีส่วนร่วม (Leveraging Digital Technology)

ในยุคดิจิทัล การใช้แอปพลิเคชัน กลุ่มออนไลน์ หรือแพลตฟอร์มบริหารจัดการสถานศึกษา เป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยลดข้อจำกัดด้านเวลาและระยะทาง (ธนิตา นาคแสง, 2566) เทคโนโลยีช่วยให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้แบบเรียลไทม์ และสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือแสดงความคิดเห็นได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว

กล่าวโดยสรุป แนวทางทั้ง 5 ประการนี้ไม่ใช่กระบวนการที่แยกส่วนกัน แต่เป็นฟันเฟืองที่ต้องทำงานสอดประสานกัน การสร้างความสมดุลระหว่าง “บ้าน-โรงเรียน-ชุมชน” โดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวช่วยขับเคลื่อน และมีเป้าหมายที่คุณภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ จะนำไปสู่การยกระดับมาตรฐานการศึกษาและความยั่งยืนของสังคมไทยในอนาคตครับ

บทสรุป

จากการวิเคราะห์แนวคิดและบทบาทของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนข้างต้น ผู้เขียนสามารถสรุปประเด็นสำคัญที่เป็นหัวใจของการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้ดังนี้

1. **ความสำคัญของการมีส่วนร่วมในฐานะกลไกเชิงระบบ** การพัฒนาคุณภาพการศึกษาที่มีประสิทธิภาพในปัจจุบันไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในโรงเรียนเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ที่สมดุลระหว่างบ้าน โรงเรียน และชุมชน การมีส่วนร่วมช่วยสร้างความรับผิดชอบร่วมและความโปร่งใสในการบริหารจัดการ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนและสร้างความยั่งยืนให้แก่สถานศึกษา

2. **บทบาทเชิงรุกของผู้ปกครองในฐานะหุ้นส่วนทางการเรียนรู้** ผู้ปกครองไม่ใช่เพียงผู้รับบริการทางการศึกษา แต่คือหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ที่มีบทบาทตั้งแต่การสร้างสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในบ้าน การสื่อสารเชิงรุกกับครูผู้สอน ไปจนถึงการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการร่วมตัดสินใจและกำหนดทิศทางการศึกษาผ่านคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อให้การเรียนรู้สอดคล้องกับศักยภาพและธรรมชาติของผู้เรียน

3. ชุมชนในฐานะห้องเรียนแห่งชีวิตและทุนทางสังคม ชุมชนทำหน้าที่เป็นแหล่งทรัพยากรและภูมิปัญญาที่ทรงพลัง การเปิดพื้นที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด ปราชญ์ชาวบ้าน และภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม จะช่วยทลายกำแพงระหว่างโรงเรียนกับสังคม ทำให้การจัดการศึกษามีความหมายและตอบโจทย์บริบทของพื้นที่ ช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรทางการศึกษาที่หลากหลายมากขึ้น

4. แนวทางการพัฒนาสู่เวทีทางการศึกษาที่สมบูรณ์ การขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมในอนาคตต้องมุ่งเน้นการพัฒนาระบบการสื่อสารสองทางที่เข้าถึงง่ายผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างศักยภาพของทุกภาคส่วนให้มีความพร้อมในการปฏิบัติหน้าที่ในส่วนทางการศึกษา โดยต้องเปลี่ยนผ่านจากการมีส่วนร่วมตามระเบียบพิธีการ ไปสู่การมีส่วนร่วมเชิงหน้าที่ที่เน้นคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้แนวคิดการมีส่วนร่วมนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายดังนี้

1. นโยบายส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งให้แก่เครือข่ายผู้ปกครอง รัฐและสถานศึกษาควรมีนโยบายสนับสนุนการจัดตั้งเครือข่ายผู้ปกครองเชิงวิชาการที่ไม่ได้เน้นเพียงการระดมทุน แต่เน้นการอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในการส่งเสริมการเรียนรู้ของบุตรหลาน และการสร้างช่องทางให้เครือข่ายผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและพัฒนามาตรฐานสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ

2. การพัฒนาโรงเรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ควรกำหนดเป็นนโยบายระดับชาติในการปรับเปลี่ยนบทบาทของโรงเรียนให้เป็นพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันของคนทุกวัย โดยมีการบูรณาการงบประมาณและทรัพยากรร่วมกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้โรงเรียนเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้สากล ซึ่งจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2565)*.
- ธนิศา นาคแสง. (2566). รูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในยุคดิจิทัลต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนระดับประถมศึกษา. *วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด*, 10(1), 88–102.
- นฤมล แก้วพรม. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโรงเรียนขนาดเล็กในเขตชนบท. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 44(3), 212–229.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนคุณภาพของชุมชน*.
- Anderson, K. J., & Minke, K. M. (2020). Parental involvement in education: Toward an understanding of parents' decision-making. *Educational Review*, 72(4), 443–460.
<https://doi.org/10.1080/00131911.2018.1552668>
- Avvisati, F., Besbas, B., & Guyon, N. (2021). Parental involvement in school: A literature review and framework for future research. *International Journal of Educational Research*, 110, Article 101899. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2021.101899>

- Bronfenbrenner, U. (2020). *Ecological systems theory revisited*. Routledge.
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning. (2023). *Advancing social and emotional learning: School, family, and community partnerships*. <https://casel.org/>
- Epstein, J. L. (2021). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (3rd ed.). Routledge.
- Koivuhovi, S., Nokelainen, P., & Niemi, H. (2025). Family–school–community partnerships: A systematic review. *Teaching and Teacher Education*, 135, Article 104634. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104634>
- Naknong, N., & Pholphirul, P. (2025). Kinship involvement and early childhood development outcomes in developing countries: Empirical evidence from Thailand. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 19, Article 15. <https://doi.org/10.1186/s40723-025-00155-0>
- OECD. (2022). *Education policy outlook 2022: Transforming education for the digital era*. <https://doi.org/10.1787/19d7e41a-en>
- Tejadharmo, P. W. (2024). Community engagement in rural school management in Thailand. *Journal of Educational Improvement & Management*. <https://so19.tci-thaijo.org/index.php/JEIM/article/download/608/365/8757>
- UNESCO. (2023). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707>
- UNICEF. (2022). *Family and community engagement in learning recovery*. UNICEF East Asia and Pacific Regional Office. <https://www.unicef.org/eap>
- Whitehouse, R. J. (2023). *Navigating parent and community engagement in education: Impact and strategies for student success*. SSRN. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4738830